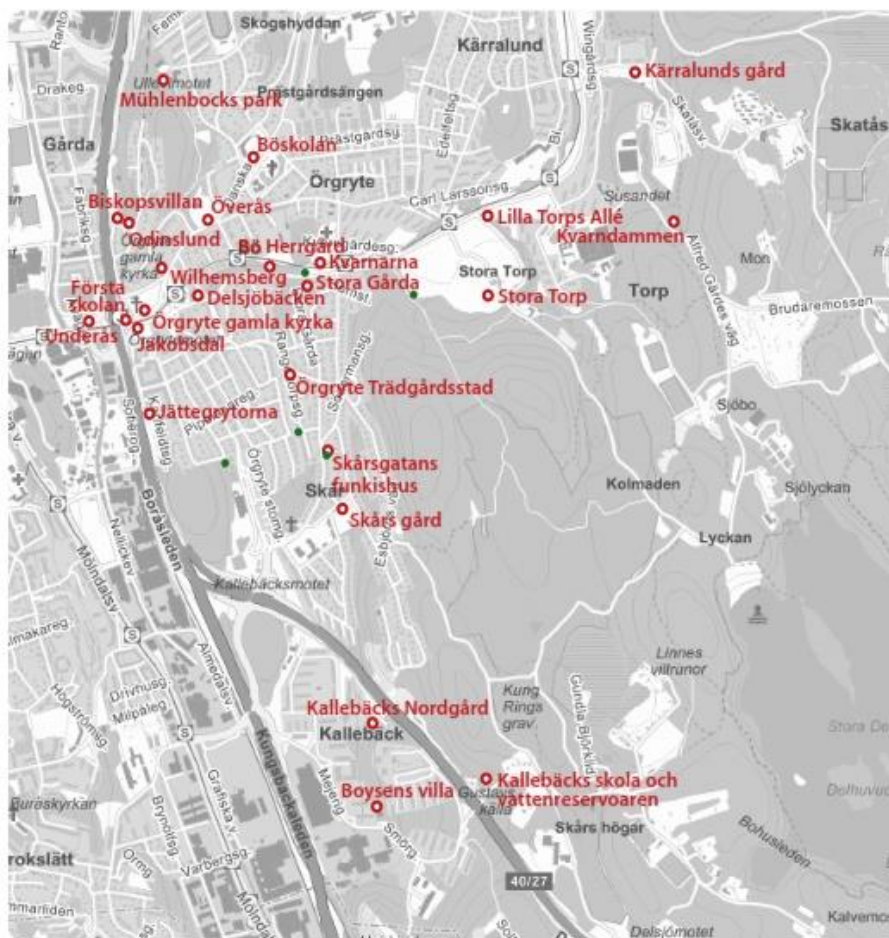

KULTURPROMENAD

Örgryte är en del av Göteborgs äldsta historia och i syfte att sprida kunskap och känsla för området, med dess historiskt och kulturellt intressanta byggnader och platser, ville föreningen skapa en 'Kulturhistorisk promenad', där dessa objekt beskrivs på permanenta skyltar. Under 2004 påbörjades arbetet med att skapa denna kulturpromenad inom Örgryte församlings gränser. Drivande var föreningens dåvarande ordförande Jan Boëthius som tillsammans med övriga ledamöter beslutade om vilka fastigheter som verkade mest intressanta att inkludera i promenaden. Styrelsens dåvarande sekreterare Birgitta Hellekant tog sig an uppgiften att forska kring fastigheterna och skriva texterna till skyltarna med bistånd av Inga Hahn. Professor em Majbritt Wadell skrev texten om Örgryte gamla kyrka. Skyltarnas utformning togs fram av ledamoten och arkitekten Lars Stiernström. Bidrag till projektet söktes ur Olof och Caroline Wijks fond genom Göteborgs Kommunfullmäktige som beviljade 25 tkr i april 2005. I november 2006 sattes 11 skyltar upp och ytterligare två skyltar sattes upp under 2008. Texten till Funkishusen i Skår skrevs av arkitekten Olle Anderson. Från och med december 2016 består kulturpromenaden av 25 skyltar.

01- BISKOPSVILLAN (FD WILHEMSBERG) Skylt: Alelundsgatan 4

Grosshandlare G.R Prytz byggde upp Wilhelmsberg på 1820-talet på en tomt vid Danska Vägen som han arrenderat av fru Svantesson i Underås. Han lät uppföra ett badhus vid det gamla fallet i bäcken vid kyrkan. Fördämningarna orsakade översvämningar och badhuset flyttades till Särö.

När biskop Wingård förvärvade Wilhelmsberg blev biskop Esaias Tegnér en ofta sedd gäst. En annan besökare var drottning Desirée som trivdes här och gjorde små spatserturer till Stora Torpsbergen. Viktor Rydberg kallade huset "ett af de täckaste landthusen i Göteborgs grannskap". Den gamla trävillan, även kallad "biskopsvillan", flyttades till Södra vägen när "stenslottet" byggdes på dess plats år 1870. En bildhuggare och stuckatör Richter köpte villan ihop med en kollega och flyttade in med sin familj. Flickorna Leoni och Else Richter bodde här i 85 år.

När Världskulturmuseet planerades revs villan 1999 för att återuppföras på Alelundsgatan. Den är Göteborgs äldsta trävilla och ägs av Higab.

02 – ÖVERÅS Skylt: Danska Vägen 20

Kommersrådet Dickson köpte Överås som då var ett litet rött tegelhus. Hans son James J Dickson lät 1862 bygga den nya villan. Arkitekt var V Boulnois från London och Krüger d ä var byggmästare. Stilen är italiensk. Trädgården, som är anlagd av hortonom N U Blomberg, var en av de märkligaste i Norden. Parken planterades med ett flertal främmande skogsträd. Växthusen var de förnämsta i vårt land i privat ägo. För orangerierna ansvarade James Loney. Han var särskilt inkallad från England.

Trädgårdsmästarbostaden är nr 16 på Danska vägen. Dicksons trottoar börjar där idag, lagd med stora stenar för att Dickson skulle kunna gå torrskodd till staden. Dickson dog 1885 varefter Metodistkyrkan i Norden och ett prästseminarium inrättades. Egendomen genomgick flera ägarbyten. Göteborgs stad köpte fastigheten 1923. Året därpå såldes villan med trädgård. Överås ägs idag av Metodistkyrkan och drivs av Föreningen Överås.

03 – UNDERÅS (Nuvarande Focus Köpcentrum)

Skylt: mellan Ävägen och Örgrytevägen

Underås och Överås är gamla namn i Örgryte. Det berättas att den helige Sigfrid omkring år 1000 predikade och döpte i bäcken vid Underås.

I slutet av 1500-talet ägdes gårdarna av ståthållaren på Älvsborgs slott Erik Gustafsson Stenbock. Carl XI donerade dem 1685 till doktor Johan Carlberg, kyrkoherde och sedermera biskop i Göteborg. Sonen Bengt Wilhelm Carlberg som blev stadsarkitekt ärvde Underås.

Omkring 1730 inköptes Överås och Underås av den från Tyskland inflyttade köpmannen Erik Nissen. Han förskönade det idylliskt belägna Underås med park och trädgårdsanläggningar och Carl von Linné skrev bl a att "swanor simmade i vattengraven...". Genom arv kom gårdarna att ägas av Santessons. De donerade till kyrkan, bl a predikstolen. Fru Santesson skänkte även mark till Örgrytes första skola och fattighus vid sekelskiftet 17-1800. De låg vid bäcken nedom kyrkan där E-6an nu går fram. Där låg också en kvarn.

När staden ryckte fram styckades marken och Underås villastad med stora vackra trävillor uppfördes. De revs på 1960-talet till förmån för parkeringshus m m. I början av 1970-talet uppfördes affärshuset Focus på platsen för Underås corps-de-logi.

04 - BÖ HERRGÅRD (Herrgårdsgatan 15)

Skylt: vid gångvägen på andra sidan bäcken

Gården var skattehemman, som ibland samägdes med hemmanet Gårda vars mangårdsbyggnad finns på andra sidan Delsjövägen. Den gamla eken vid Delsjövägen har sedan Gustav Vasas tid utgjort gräns mellan de båda gårdarna. Bägge hade kvarnar vid bäcken.

En ägare till Bö var rådman Hans Svensson Böker. Sonen Sven med maka skänkte den dopfunt som finns i Örgryte gamla kyrka. År 1746 gästade Carl von Linné Bö som var känt för sin vackra trädgård, sina lindalléer och sina råg- och pepparrotsodlingar. Än kan man beundra päronträdet som Linné lär ha planterat. Sven Schale hette mönsterjordbrukaren. Andra ägare har varit J D Wetterling och J F Silvander. Kapten Berggren på Bö var den som sålde tomtmark till Böskolan och Nya kyrkan. Han tog initiativ till det bolag som skapade Bö Villastad.

Nu hyser den gamla mangårdsbyggnaden en Montessoriskola. Montessoriskolornas pedagogik har sitt namn efter den italienska läkaren och barnpedagogen Maria Montessori och går ut på att låta barnen i samspel med omgivningen sträva att utveckla sig själva. Montessoriskolan i Bö Herrgård har verkat där i flera år. Den har nu ca 130 elever i åldrarna 3–16 år.

Och än i dag går den vackra lindallén rakt ner mot den evigt porlande Delsjöbäcken.

05 – WILHELMSBERG Skylt: Danska Vägen 8

Köpman J Lindström lät uppföra denna villa av sten efter ritningar av V von Gegerfeldt år 1870. Förebilden var ett slott i Normandie. Den ersatte en trävilla, den s k Biskopsvillan, som flyttades till Södra Vägen. Här fanns ett stort orangeri som var tillverkat i Paris.

Wilhelmsberg ägdes därefter i tur och ordning av grosshandlarna C Sirenus, G Kollberg, G Lindström samt O Wallenius som år 1917 lät göra en större reparation och restaurering. Bland annat utfördes en del vackra målningar över galleriets dörrpartier av konstnären Nils Asplund. År 1920 inköptes fastigheten av generalkonsul Christian Berner som byggde om och moderniserade byggnaden. 1969 hotades huset av rivning och köptes då av byggnadsingenjör Sven Nylund som därmed räddade slottet från rivning.

06 - ÖRGRYTE GAMLA KYRKA Skylt:Sankt Sigfrids Plan

Ligger på en höjd med ett rinnande vatten vid sin fot. 1900-talets trafikregleringar har emellertid starkt förändrat platsen och vattenådern är övertäckt. Traditionen förknippar kyrkan med den helige Sigfrid och hans verksamhet för kristendomens införande i Västergötland under 1000-talet. Den nuvarande kyrkan vittnar om att den har växt fram under århundradenas lopp. Den började sannolikt att uppföras under 1200-talet.

De tjocka stenmurarna i långhusets västra delar stammar från den tiden. Den medeltida kyrkan avslutades åt öster med ett smalare, rakslutet kor. Detta revs 1735, då långhusmurarna förlängdes åt öster och kyrkan fick en tresidig koravslutning. Tornet restes 1748, medan tornhuven tillkom först 1806. 1775 tillbyggdes en korsarm på den norra sidan och 1817 en på den södra.

Interiören får sin prägel av det rikt dekorerade trätaket med framställningar bl.a. av Yttersta domen. Målningarna utfördes 1740 av Johan Ross d ä och hans gesäll, sannolikt Mickael Carowsky. Altaruppsatsen är ritad av C W Carlberg som också är Domkyrkans arkitekt.

07 – JAKOBSDAL Sankt Sigfridsgatan 1

Skylden är placerad vid trapporna till Jakobsdal

Mitt emot Örgryte gamla kyrka låg Örgryte stomgård som uppläts som löneförbättring till kyrkoherden i Örgryte. Den inköptes av Hans Jakob Cavallin, därav namnet Jakobsdal. Cavallin var överfältapotekare under Karl XIV Johans fälttåg i Norge. Han innehade Kronans Droghandel och fick rätt att förse de svenska apoteken med vad de behövde. Cavallin anlade en mycket vacker park och hade dessutom en enastående trädgård med importerade örter. Cavallin anlade en badinrättning mitt i Brunnsparken, där man även kunde dricka brunn. Jakob Cavallin dog 1841.

Jakobsdal bytte därefter ägare flera gånger. 1915 köptes det av Betaniastiftelsen, en social institution inom Metodistkyrkan. Jakobsdal såldes igen och egendomen som varit en av Örgrytes vackraste förföll och revs. På platsen uppfördes det som numera är Ryska Federationens Generalkonsulat.

Not: På bild 4 kan man se originalgrindarna vid uppfarten till Jakobsdal till höger.

08 – JÄTTEGRYTORNA

Jättegrytorna är av glacialt ursprung och har bildats under inlandsisens avsmältning med hjälp av starkt strömmande vatten, som har satt stora stenar i rotation. Dessa har malt hål i urberget medan vattnet har rusat som en älv utför berget.

Jättegrytorna har omfattats med vidskepelse. Jättarna bodde ju i berg och grytorna kanske var deras jättegrytor. Man trodde att jättarna hade varit med redan då jorden skapades. De var då tillsammans med gudarna. Där de tömde sina fickor ligger nu stora grusåsar (or i Örgryte=grus). Valåsjätten var den jätte som bodde i Örgryte.

I början av 1800-talet var apotekare Jakob Cavallin ägare till Jakobsdal. Han hade varit i fält med Carl XIV Johan i Norge och han ägde apoteket Kronan. Som en ynnest hade han ensamrätt på import av medicinalväxter. Han inrättade ett laboratorium och en del av experimenten gjorde han med sina elever i jättegrytorna. Därnere åt de också sin matsäck. När Cavallin hade fest tände han bengaliska eldar på berget som syntes över hela staden. Unga pojkar brukade dra ihop påskeldar på det som kom att kallas påskberget.

09 - ÖRGRYTE TRÄDGÅRDSSTAD Skylt: Albert Lilienbergs Plats

Albert Lilienberg var 1:e stadsingenjör i Göteborg 1907-1927. Han var en banbrytande stadsplanerare. Lilienberg genomförde det engelska idealet om trädgårdsstaden. Områden som Landala egnahem, Bagaregården, Änggården, Jakobsdal och Anneholm i Skår, bär hans signum. Husen har drag av nyklassicism. Han gav Delsjövägen och Munkebäcksgatan den slingrande utformningen längs med bäcken. Gatorna fick ofta fina avslutande platser. Många internationella tävlingar utlystes genom honom. Han tog initiativ till Göteborgsutställningen 1923 och Götaplatsen kom till under hans tid. Lilienberg blev senare stadsarkitekt i Stockholm och Uppsala. På 30-talet avlöstes hans ideal av funktionalismen.

10 - SKÅRSGATANS FUNKISHUS Skylt: Skårsgatan Albert Lilienbergs Plats

Uppfördes under åren 1937-1947 på mark, som var en del av det gamla landeriet Jakobsdal. Stadsplanen skapades 1933 av arkitekten Uno Åhrén, på den tiden förste stadsingenjör i Göteborg och en av männen bakom det funktionalistiska manifestet "Acceptera", som skrevs 1931.

Bland de arkitekter som skapade villorna i Skår var de flitigaste Börje Eliasson och Rudolf Hall. Villorna i Skår kan sägas utgöra en borgerlig variant av den sunda och goda bostaden. I Sverige manifesterades funktionalismen genom Stockholmsutställningen 1930, och den byggnadsstil som skapades kom i folkmun att kallas "Funkis". Funkisens exteriör kännetecknas av balkongrika vitputsade kubiska volymer med flacka tak. Interiörerna är ljusa och luftiga. Funkisvillorna i Skår är av bevarandeintresse då de utgör en väl sammanhållen byggnadsstil, vilken genom sina exteriörer och interiörer representerar en viktig fas i svensk arkitekturhistoria.

11 - SKÅRS GÅRD Skylt: Skårs Allé

Skårs gård var ett skattehemman tidigast omnämnt 1485. På 1600- och 1700-talen var namnet Esbjörn populärt i Skår (figurerar i ett rättegångsprotokoll 1592). Petter Coopman köpte 1780 Skårs egendom. Makarna Coopman skänkte altartavlan i Örgryte gamla kyrka. Flera ägare startade industrier längs Mölndalsån, t.ex. S Schutz (ett kattuntryckeri 1735), H Weslau (Almedals textilfabrik), M Lyckholm (bryggeriet Lyckholm 1880, senare Pripp och Lyckholm).

På 1830 och 1840-talen innehades Skår av murarmästare Lindner. Den 15-åriga dottern Betty ärvde gården och en stor förmögenhet. Hon var en firad skönhets och en frikostig mecenat, men dog 1881 excentrisk, ensam och övergiven, ruvande över sina skatter. Avlägsna släktingar i Tyskland ärvde rikedomarna.

M Lyckholm köpte Skårs gård och sterbhuset efter honom såldes sedan egendomen till Göteborgs stad. Huvudbyggnaden är från 1700-talet.

12 - STORA TORP

Infart från Delsjövägen Skylt: vid gångvägen mot stallet på vänster sida.

Fräsegård vars historia är känd sedan Gustav Vasas dagar är en av de få kompletta större gårdarna som finns kvar i Göteborg innefattandes f d trädgårdsmästarebostaden och f d arrendatorsbostaden, stallet, magasinsbyggnaden samt torpen Kolmaden och Lyckan.

Stora Torps visthus är ett av Göteborgs äldsta hus. Gården såldes 1788 till landskamrer Magnus Prytz. Han och hans son förskönade egendomen och planterade bl. a 20 000 träd. När A M Prytz dog 1837 köptes Stora Torp av David Carnegie från Skottland. Han överlät det 1862 till konsul Oscar Ekman.

Den gamla huvudbyggnaden i trä brann ner 1871 och ett nytt "stenslott" byggdes 1873 i nyrenässans efter ritningar av Axel Kumlien. Efter Oscar Ekmans död 1907 genomgick egendomen växlande öden och såldes sedermera till Göteborgs Stad, för att 1942 skänkas till Skogssällskapet. Skogssällskapet, vars ändamål är att främja skogshushållning och naturvård, hade sitt huvudkontor här och gjorde 1986 den senaste om- och tillbyggnaden. Arkitekten Sven Elfving hade hämtat idéer till den nya byggnaden från ett kloster i Rhendalen.

År 2010 förvärvades Stora Torp av bröderna Gidefjords bolag Varbergs Stenfastigheter AB.

13 - KVARNDAMMEN VID SUSAN

Alfred Gärdes Väg Skylt: nära Kärralunds Camping

Här låg Kärralunds kvarn, omtalad redan 1589. Den kallades för Susan. Kvarnen var stor med fem par kvarnstenar. Två par hästar gick varje dag till staden med vagnslaster mjöl och återkom fullastade med säd. Kvarndammen syns ett 20-tal meter upp i skogen till höger. Vattnet fördes i stockar högt över vägen till kvarnen vars rester syns i bäcken nedanför bron.

Det var bäckens vatten, men man utnyttjade bergets sidor och byggde en ränna av gråsten ända uppe från Sjölyckan.

På 1800-talet hette ägaren till denna "guldgruva" Isac Claesson, innehavare av gården Kärralund, som han ärvt efter sin far. Han var också handelsman och hästkarl. När Göteborgs stad köpte Sjölyckan och vattenrätten var det slut med vattenkraften. Claesson sålde då kvarnen som flyttades till Mölndal. Detta skedde omkring 1870.

14 - KALLEBÄCKS SKOLA, VATTENRESERVOAREN

Skylt: Kallebäcks Källväg 2

Den lilla röda stugan är en av få bevarade landsortsskolor från 1800-talet. Den innehåller ett klassrum och en lärarbostad om ett rum. Den byggdes av material från Örgrytes första skola, som låg mittemot Örgryte gamla kyrka och som revs när järnvägen skulle dras fram

.VATTENRESERVOAREN Reservoaren vid Kallebäck från 1881 är Göteborgs första "vattentorn". Byggnaden som innehöll en järncistern med 300 m rymd, konstruerades av J.G. Richert. Genom denna kunde källans hela kapacitet utnyttjas och det omtyckta kallebäcksvattnet kunde därefter erhållas vid sexton allmänna vattenposter. Samtidigt bytte man ut de gamla trärören mot järnrör. År 1787 hade Gustaf III invigt Kallebäcks källa. Göteborgarna kunde då hämta friskt källvatten vid en "fontain" av trä innanför Kungsporten. Två år senare inrättades ett andra tappställe vid Domkyrkan. Vattnet fick bara användas till dryck och matlagning. Annat vatten hämtades i kanaler och vallgrav.

15 - STORA GÅRDA HERRGÅRD

Skylt: på gångväg från Delsjövägen nr 37

Uppe på höjden ligger Stora Gårda Herrgård. Här har legat en gård med namnet Gårda sedan tidigt 1500-tal. Lika länge har även den stora gränseken på andra sidan Delsjövägen stått här. Från 1550-1633 brukades gården av skattebönder. Justitepresident (Borgmästare i Göteborg) Nils Börjesson köpte gården 1633. När han sedan adlades 1647 och antog namnet Drakenberg blev gården Herrgård.

I början av 1700-talet bodde här stadsmäklaren Petter von Egmont, han har fått ge namn åt Egmontsgatan. Först år 1756 byggdes den östra flygeln till av dåvarande ägaren major Olof Giers. Herrgårdens mindre källare uppkom under murarmästare Ludvig Dümling på 1830-talet. Industrimannen C D Lundströms familj hade gården på 1850-1860 talen. På 1880-talet byggdes veranda och trapphus till av grosshandlare Oskar Larsson. Sista tillbyggnaden är ett burspråk åt söder som stadsingenjören Albert Lilienberg genomförde 1922. De senaste 100 åren har gården huserats av formgivare inom arkitektur och reklam. Le Corbusier besökte Stora Gårda 1936 då huset ägdes av Sveriges första kvinnliga arkitekt, Ingrid Wallberg.

16 – DELSJÖBÄCKEN Skylt: vid träbron Orangerigatan/Delsjövägen.

Delsjöbäcken har spelat en stor ekonomisk och kulturell roll i Örgryte. Här fanns tre kvarnar. I bäcken fanns också mycket fisk. Trädgårdsarbetarna i Dicksons orangerier brukade fånga foreller på sin matrast. Här fanns även utter.

Gustav Prytz på Wilhelmsberg lät uppföra ett varmbadhus på nuvarande S:t Sigfridsplan 1825-1839. Därefter monterades det ner och forslades till Särö och bidrog att göra Särö till en badort. Innan Slottsskogen fanns vandrade sommartid hela familjer från innerstadens kvalm till det idylliska kvarntorpet i Bö för att lyssna till fågelsång och porlande vatten. Störst historisk betydelse hade ändå S:t Sigfrid, som stannade till i Underås och lät döpa de första kristna. I grusgropen innan bäcken försvinner i kulverten växer en vacker boklund. Kanske var det något närmare gamla kyrkan som den engelske munken Sigfrid predikade i sin "ore cryptae" för de första Örgryteborna.

Vid en promenad längs bäcken kan man studera de meandrar och bifurkationer som den stridbara bäcken gett upphov till.

17 – KVARNARNA VID DELSJÖBÄCKEN Skylt: vid kvarnsten på gångvägen nedanför Ekmanska sjukhuset

Delsjöbäcken hade förr så mycket vatten att den kunde driva tre kvarnar. Den mest betydande var den i Kärralund som kallades "Susan". Den hade fem par kvarnstenar. Men den fick upphöra när man tog vatten från Delsjön till Göteborgs stad kring 1870.

Bö kvarn, som ägdes av Stora Gårda och som vi ser rester av här, hade tre par stenar. Kvarnhuset som uppfördes 1814, hade två våningar. I den översta fanns ett rum åt kvarndrängen. Kvarnhjulet vilade på två höga murade stenpållare. Man behövde snickra ihop en 130 alnar lång vattenränna från dammen ovanför (en aln är ca 60 cm). Det krävs kraft för att driva tunga kvarnstenar och detta var enda sättet att få tillräcklig fallhöjd på vattnet. Bö kvarn stod kvar ända till 1903. Den förföll på grund av bristande vattentillgång. Det lilla kvarntorpet intill låg kvar långt in på 1900-talet.

Den siste mjölnaren hette Anders Olsson.

Den tredje kvarnen låg vid kyrkan och nära Örgrytes första skola. Den kallades "gamla fallet" och ägdes av Underås gård. Kvarnen var i bruk redan på 1700-talet, men upphörde 1820.

18 – KÄRRALUNDS GÅRD Skylt: vid infarten till Kärralunds camping på Olbersgatan

Kärra gård, frälsehemman känt sedan 1400-talet, var ofta samägt med Lilla Torp. Ägdes i slutet av 1600-talet av fru Anna Lisa Wendelin, svärmor till biskop Carlberg.

Denne skrev till rätten för sin svärmors räkning och begärde beskydd av den enskilda skogen (lunden) som åverkades av allmogen här på orten. Biskopens son, arkitekten Carlberg, uppförde ett ståtligt boningshus men sålde stället 1772 till handelsman Santesson. Paret Santesson skänkte predikstolen till Örgryte kyrka. När fru Santesson blev änka flyttade hon till Underås (sitt barndomshem) och när även sonen dog såldes Kärralund till handelsmannen Lars Claesson.

Sonen Isaac Claesson tog över gården. Han var känd hästkarl och blev anmäld för vild framfart i Nya Allén. Örgrytes största kvarn "Susan" ägdes av Claesson. Gården såldes 1916 till Göteborg för 300000 kr. 1947 revs boningshuset för att ge plats åt Kärralunds camping, numera Lisebergsbyn Kärralund.

19 – MÜHLENBOCKS PARK Skylt: vid Skogshyddegatans vändplats

Alexander Barclay var en av de skottar, som vid sidan av James och Robert Dickson, David Carnegie, Gibson m fl i början av 1800-talet grundade handelsfirmor i Göteborg.

De sysslade främst med import och export av järn och trä.

Barclay byggde sig ett hus, Fredriksro, på Valåsen. I mitten av 1800-talet kom Friedrich Mühlenbock till Göteborg från Tyskland. Han köpte Fredriksro efter Barclay. Han etablerade en affärsrörelse, blev grosshandlare, drev import och export av frukt. Han anlade en mindre djurpark med svanar, sälar, kalkoner och krokodiler.

Med frukten kom papegojor. Dicksons familj fick en av honom. Han byggde en väderkvarn på berget, som med skovlar forslade upp jord, som sedan fördelades i skrevorna på det kala berget. På det viset medverkade han till att "beskoga" berget. När luftfararen Sievel besökte Göteborg med sin ballong, var Mühlenbock en av passagerarna över Örgryte.

20 – BOYSENS VILLA Skylt: ungefär vid Gräddfilen 22 i Kallebäck

Längs Kallebäck's byväg låg flera villor. I denna stora villa bodde disponent Boysen med familj. Han hade varit med och tillsammans med grosshandlare Grönvall i Nordgården startat Färgeri AB Levanten.

Det var den första riktigt stora industrin i Kallebäck. Den låg på leråkern neråt Mölndalsån och sysselsatte ett hundratal arbetare. Man sysslade med färgning och blekning av bomulls-tyger, ullgarner, strumpor m.m.

På 1950-talet revs Kallebäck's Nordgård för att ge plats åt ett höghus och villorna försvann samtidigt. Kallebäck's Sörgård och Mellangård var skattegårdar med många ägare.

Trakten omvandlades snabbt från bondby till ett industrisamhälle. Lyckholms bryggerier kunde dra nytta av det fina kallebäcksvattnet. Alla industrier hade glädje av närheten till Mölndalsån. Längs ån fanns en dragväg från vilken man kunde dra pråmar. Där Sörgården låg ligger nu Arla Mejeri.

21 – KALLEBÄCK'S NORDGÅRD Skylt: vid slutet av Kallebäck's Byväg i Kallebäck

Här låg Kallebäck's Nordgård. Den var ett frälsehemman och störst i Kallebäck's by. Den lyste under Råda Säteri. På 1500- och 1600-talen ägdes den av släkten Ulfsparré.

Mot slutet av 1600-talet övergick säteriet till landshövding Hamilton, generalmajor och friherre. Hans yngsta dotter Beata avyttrade Nordgården 1735 och den kom att ägas av Magnus Rebba, bror till gästgivaren på danska gästgivargården.

Magnus öppnade näringsställe på Kallebäck. Han sålde även vatten på rådhusorget för 1 öre kopparmynt per kanna, vilket var en god affär.

Så småningom övertogs gården av Adam Carlberg, son till gamle arkitekten. Under hans tid anlades stadens vattenledning från Kallebäck. Jordägarna fick 250 Riksdaler i kompensation.

På 1800-talet ropade grosshandlare Grönvall in gården på auktion. Då fanns här ett garveri och ett tegelbruk. 1930 såldes gården till Göteborgs stad för 390000 kr. År 1950 revs den och ett höghus byggdes på dess plats.

22 – ODINSLUND Skylt:krysset Alelundsgatan/Carlbergsgatan

Villa Odinslund uppfördes 1854 av August Kobb. Bröderna Kobb byggde var sitt hus i Alelund, som de kallade Norra och Södra Prospecthill. De var teimportörer.

Alelund, som var det vackraste området i Gårda, var en omtyckt promenadplats redan på 1700-talet. Alelundsvägen gick utefter berget ända till Gubbero och motsvaras av Kobbarnas väg idag. Från Prospecthill till Liseberg var obebyggd vacker natur.

Kobbarna använde sina hus som sommarresidens och förskönade parken med planteringar i likhet med deras granne kammarherre Dickson. Det fanns en port i staketet mellan Prospecthill och Överås. Där brukade Dickson och August Kobb träffas för att slå sig ner på berget och språka och se på utsikten. Arkitekt till villan var Wilhelm Edelswärd, som även ritat centralstationerna i Göteborg och Stockholm.

August Kobb betydde mycket för tillkomsten av Slottsskogen. Villa Odinslund, som är privatägd, är numera restaurang och konferensanläggning.

23 – LILLA TORPS ALLÉ Skylt: i nedre änden av allén, mot Delsjövägen

Byn Torp är mycket gammal. Den låg vid Korpbergets fot. Det som finns kvar idag är stenhuset på Stora Torp och på slutningen av berget kan man se rester av hägnader.

Fyra familjer kan ha bott i byn. Man levde mest av boskapsskötsel och alla måste hjälpas åt med hägnaderna, så att de små tegarna inte blev skövlade av boskapen. Att vara herde var ansvarsfullt. Det fanns kvar björn in på 1600-talet.

När Stora och Lilla Torp bröt sig ut och byggde "eget", försvann byn. Stora och Lilla Torp var frälsehemman under Kärralunds gård. På 1700-talet blev det möjligt för ofrälse att köpa adelns jord. Då köpte arkitekten Wilhelm Carlberg Lilla Torp.

Han ägde redan Kärralund. Han byggde nya boningshus, ett stort tvåvånings på Kärralund och ett hus med sju rum och kök samt två vindskamrar på Lilla Torp. Isaac Claesson blev nästa ägare. 1909 köpte staden Lilla Torp. Det revs för att bygga vårdlokaler åt ungdomar med problem.

24 – UNDERÅSSKOLAN – ÖRGRYTES FÖRSTA SKOLA Skylt: nedanför Gamla Örgryte Kyrka, mellan trappan Klockarestigen och parkbänken.

Här låg det Gamla fallet och Örgrytes äldsta kvarn, som ägdes av Underås gård. Kvarnen var i bruk från 1700-talet till 1820. När kvarnstenarna malde, hördes det in till Underåsskolan, som var Örgrytes första skola.

Man hade köpt ett gammalt tingshus från Landvetter och fru Santesson på Underås upplät mark.

Skolan kom igång 1790-1800, alltså långt innan folkskolestadgan (1842) gällde. Där fanns ett skolrum och ett fattighus. Barnantalet ökade och när det nådde 100 elever, fick man införa Lancastermetoden samt växelskola.

För att få pengar till lärarlöner, litade man till att börja med på subscriptioner, alltså bidrag och gåvor. Den största donationen, 10 000 riksdaler, kom från James Dickson på Överås. Sockenstämman beslöt att ta ut ett årligt bidrag på minst 2, högst 6 skilling banco av varje skattskyldig person i församlingen.

Två lärare arbetade här i nära 100 år tillsammans, far och son, Sven och Hans Gabriel Holm. När järnvägen till Varberg byggdes, måste man riva skolan. Den lilla småskolan räddades och flyttades till Kallebäck, där den ligger intill vattencisternen. 1888 blev Böskolan färdig.

25 – BÖSKOLAN Skylt: utsidan av skolans staket mot Danskavägen.

Böskolan stod färdig 1888. Den gamla skolan i Underås hade rivits för att järnvägen skulle fram. Kapten Berggren på Bö erbjöd tomtmark till både ny skola och kyrka. Det blev F.O. Pettersson som byggde dem båda.

Skolan hade 8 skolsalar, 2 handarbetssalar och i källaren en träslöjdsal. Ett bostadshus för lärare uppfördes också. På tomten fanns Jakobstorpet som även det gjordes om till en lärarbostad och en vaktmästarebostad. Vaktmästaren skulle varje morgon tända fotogenlamporna och elda i kaminerna. Tillsammans med orgeltramparen skulle han ringa i kyrkklockorna.

Elektrisk belysning installerades 1908 samtidigt med kyrkan. Centralvärme kom 1932.

Villastaden växte och skolan räckte inte till. Man fick duplicera, två klasser delade ett klassrum.

Tillbyggnaden blev klar 1942, vilket gav 8 nya klassrum, gymnastiksal med dusch, toaletter och specialsalar. Då revs Jakobstorpet liksom de gamla torrdassen. Lärarehuset byggdes till. Där blev så småningom barnbespisning (bamba). Under andra världskriget var en del av skolan militärförläggning. Skolan var fram till 1993 kommunal skola, men är numera friskola.